

Ана Човић
Факултет за инжењерски
интернационални менаџмент,
Београд
E-mail: tankosicana@yahoo.com

UDK: 28-74-055.2 ; 28-45
Originalan naučni rad
Primljen: 15. 05 2010.

ПОРОДИЧНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У ШЕРИЈАТСКОМ ПРАВУ

Резиме

У овом раду биће речи о положају жене у шеријатском праву, посебно о њеном положају у браку и породици, о утицају религије и обичаја на њен друштвени статус и о томе да ли је она у неравноправном положају у односу на мушкарца у муслиманском свету, или је и у односу на жене са наших простора повлашћени члан друштвене заједнице.

Кључне речи: шеријатско право, брачно право, жена, равноправност.

Увод

*„Мистицизам за високо образоване људе претставља једну моралну снагу,
док за масе претставља једну врсту духовног опојног пића,
јер омета критичко суђење о животу и свету.“*

Мехмед Беговић

Шеријат је верски закон Ислама, утемељен на Божијој вољи. Његова савршеност има божанско порекло. У раном средњем веку, поред римског права, само је још шеријатско право представљало заокружен правни систем. Извори шеријатског права су:

- Куран – у њему су садржани основни принципи вере, морала и права. Куран из области породичног и брачног права, о подизању деце, потомству, наследству, дојењу и полигамији садржи око 70 изрека (ајета);
- Сунет – претставља теоријско тумачење и практичну примену Курана. Прецизира основне норме из Курана;
- Ицма или консензус – то је јединствени став исламских научника о одређеном верском или правном питању;
- Кијас или аналогија – аналогно решавање шеријатског питања које није изричито решено законом, по узору на решење сличног питања због истоветног разлога.

Научници сунитског правца су на основу наведена четири извора израдили систем шеријатског права (фикх), тумачењем прописа, извођењем начела, обрадом и разврставањем установа. У исламским земљама дуго није било званичних закона, а кодификацији шеријатског права прва је приступила Турска која је кодификовала шеријатско грађанско право у закону који се зове "Меџела". Касније су исто учинили Египат, Тунис, Алжир и Иран. Турска је 1926. године укинула примену шеријатског права, а данас оно има најширу примену у Саудијској Арабији. Поред историјског, постоји и практични значај изучавања шеријатског права, нарочито у области међународног приватног права.

Шеријат је подељен на четири основна дела. Први регулише везе између човека и Бога, други уређује имовинско право, трећи брачно право и четврти казнено право.

Утицај обичаја на положај жене пре Ислама и куранска реформа у области брака и породичних односа

" Не стоји кућа на земљи већ на жени "

Исламско учење говори да су брак, држава и религија кључни за одржавање човечанства. У Арабији су пре Ислама Арапи закопавали живе девојчице чим се роде. У Курану се изричито осуђује овај поступак, па тако у једној изреци пише да је такво суђење неразумно. Брак се закључивао отмицом, куповином жене или уговором странака, а муж је имао право да врши власт у браку. Он је могао у било које време да отера жену и да је убије уколико је била неверна. Уколико је брак био склопљен на основу споразума, жена је била слободна и равноправна, те је могла својом вољом да утиче на престанак брака.

Куран моногамију сматра основном формом брака, а полигамију условљава могућношћу једнаког поступања мужа према свим женама. Брачним уговором може се ограничити право мужа на полигамију. Куран је укинуо све брачне обичаје Арапа који су били у супротности са његовим моралним нормама. Тако брак уместо уговора о купопродаји постаје уговор о заједници живота, мужу се признаје власт над женом али не и над њеном имовином, укида се обичај по коме је жена улазила у његову заоставштину и признаје јој се право да наследи мужа. Јединствен систем брачног права настао је ревизијом арапских брачних обичаја, на тај начин што су неки од њих укинати, други измењени, а усвојене су и неке нове одредбе. Ислам је од жене објекта створио жену субјекта, признавши јој правну и пословну способност, право на развод брака, право да слободно располаже имовином и право наслеђа из оставине мужа. У Курану такође пише: "Бојте се Бога ако окрњите права ваших жена, исплатите им уговорене мехрове, немојте их злостављати, јер ће вам на судњем дану ваша добра дела остати без награде." (Беговић, 1936: 65)

Исламско друштво своје језгро види у породици. Брак је право сваког човека и у браку сваки супружник има иста права и обавезе у односу на

другога. У члану 20 Опште повеље о људским правима у Исламу, говори се о правима супруге. Наводи се да она живи тамо где живи и њен супруг, да је супруг за време брака и за време чекања када је отпусти издржава, да има право да наследи супруга, да може да тражи од супруга разрешење њених брачних дужности по хул' (самокуповина жене из брака насупрот одштети) и да оба супружника морају држати у тајности интимну сферу другога (Општа повеља о људским правима у Исламу, 1981).

Заједничка права и дужности супружника су вршење полних односа, верност и узајамно лепо поступање. Сматра се да је духовна прелјуба већи грех од телесне прелјубе, јер у овом животу остаје несанкционисана. Муж има право да одређује место становања и да надзире понашање жене, чија је дужност да води домаћинство и да се покорава мужу. Исламски брак жени признаје и одређена права. То су право издржавања, право на мехр (венчани дар) и право на равноправност са осталим женама. Улога мехра је велика, јер се помоћу њега жена штити од самовоље супруга.

У Шеријатском праву брак може престати природним путем услед фактичке или претпостављене смрти једног од супружника, а правним путем отказом брака, узајамним споразумом, судском пресудом и поништајем. Право отказа признаје се најчешће само мужу, а жени само уколико јој то муж дозволи или призна на основу уговора. То се оправдава уверењем да је жена непромишљена и лакомислена, те да би услед тога могла злоупотребити ову установу. Оправдање развода брака на основу споразума налази се у Курану у коме пише: "Ако се жена боји грубости и одвратности свога мужа, онда за њих не постоји грех да се узајамним споразумом нагоде..." , јер право и сила не могу да замене брачну љубав (Беговић, 1936: 120).

Муж најчешће тражи развод брака на основу судске одлуке у два случаја: када се жена огреши о верност или о дужност покорности. Ово из разлога што муж у овим ситуацијама има интерес да суд констатује њену кривицу, како би се он ослободио материјалних дужности према разведеној жени. Стога, судски развод брака има већи значај за жену, јер је то једина могућност да брак престане уколико муж не поштује своје дужности, а не пристаје да се разведе отказом или на основу споразума. Као могући разлози за развод брака наводе се повреда верности, полне болести, послебрачна импотенција и несложен живот.

Поништај настаје по сили закона у следећим случајевима: због стварања сродства између супружника, хулења верских светиња, промене вере једног од брачних другова венчаних према шеријатским прописима, прелаза у Ислам који изврши један од супружника венчаних по прописима неке друге вере и због родоскрвнућа које изврши један брачни друг са сродницима у правој узлазној и силазној линији другог брачног друга (Беговић, 1936: 139).

Иако се у личним односима мужу признају шири права самим тим што може узети више жена и раскинути брак својом вољом, у имовинским

односима наметнуте су му веће дужности јер жени плаћа венчани дар и издржава је. Овај законски режим брачни другови могу изменити закључењем уговора, и у личним и у имовинским односима.

Положај жене у Исламу – примена основних принципа Ислама у пракси муслиманских држава

Пре појаве Ислама жена није уживала многа права. У старој Грчкој била је део имовине, а у римском праву није имала потпуну пословну способност и није поседовала имовину. Мушки чланови породице су тако могли да је поклоне, продају, муче или убију. Код старих Јевреја била је искључена из наслеђа. Ислам мења положај жене из корена признајући јој личност, што у то време представља својеврсну револуцију када је реч о положају жене. Он не спречава жену да се образује и укључује у друштвене токове. Ислам чак дозвољава и развод брака, што је у супротности са ставовима католичке цркве који не уважавају људску природу.

Шеријатско – правни прописи најчешће се критикују у делу који се односи на брачно право које дозвољава полигамију и наследно право које прописује да мушкарац наслеђује као две жене. Критици су изложени и прописи по којима је сведочење мушкараца изједначено са сведочењем две жене.

Међутим, истина је да се жена и поред свих права које поседује као муслиманка, често налази у тешком положају, јер се стварно стање у многим муслиманским земљама коси са људским правима, па самим тим и са правима жене. На тај начин, бројне предрасуде о положају жене у Исламу добијају своју потврду у неким примитивним срединама. Једном сам негде прочитала изјаву неког муслимана да "добра жена не излази из своје куће, осим у два случаја: једном када се удаје и прелази из куће оца у кућу мужа, и други пут када умре." У неким арапским земљама жене не могу да бирају на изборима, нити могу бити биране, јер су обичаји надвладали исламско учење које позива и мушкараца и жену да се активно укључе у све сегменте друштвеног живота.

Таква схватања ипак не могу да се припишу Исламу као вери, већ необразованости и ограничености оних који изјављују такве ствари и понашају се на начин који се коси са основним принципима Ислама. Таквих људи, нажалост, има у свим верама, културама и на свим просторима ове планете, независно од тога које су вероисповести. Међутим, у појединим исламским државама кршења женских права су фрапантна, па је тако познат случај из Саудијске Арабије где је суд осудио жену која је била жртва вишеструког силовања на 200 удараца бичем и шестомесечну казну затвора, уз образложење да је проводила време са мушкарцима са којима није у роду. Овакво поступање не може имати основа ни у једној вери, а ко чини такве ствари позивајући се на веру, злоупотребава саму веру.

Полигамија се оправдава већим бројем жена и чињеницом да мушкарац може добити потомке током целог живота, за разлику од жене којој биолошки сат и није баш наклоњен. Такође, сматра се да је полигамија право решење и за случајеве где је жена нероткиња. Муслимани често кажу да и на западу постоји полигамија, која је за разлику од њихове полигамије нелегална, јер се ради о блуду и проституцији где мушкарац нема никакве законске обавезе према жени. Они сматрају да у западној цивилизацији постоји двоструки лажни морал када је у питању полигамија, јер се законска ограничена полигамија критикује, док је ситуација у пракси таква да су верност и оданост супружнику права реткост. Неверство супружника на неки начин постаје и помодарство, што све заједно прави зачарани круг блуда и неморала изван законске регулативе, у коме нема истински срећних појединаца. Ислам подсећа да најмоћнији народи и цивилизације нису пропадали због војне и економске немоћи, него због моралног посрнућа. Међутим, већина исламског света сматра да је полигамија економска установа и начин да се дође до потребне радне снаге, што је противно духу шеријатских прописа. Жена у Исламу није надређена ни подређена у односу на мушкарца, само је другачија па јој се према тим различитим особинама дају и различите дужности. Она је стуб породице, чија је примарна дужност васпитање деце и очување породице и њене имовине.

Покривање лица није прописано Кураном. У прво време Ислама жене се нису ничим покривале, међутим неке жене, а нарочито робиње, излазиле су на улицу оскудно одевене што је изазивало пожуду мушкараца и слабило јавни морал у Медини. У Курану ајет 59. прописује следеће: "О Божији посланиче пропиши твојим женама и твојим кћерима као и женама верника, да се огрну цилбабом (дугачким шалом), тако ће лакше постићи да буду препознате и да не буду вређане." (Беговић, 1931: 21) Нигде се не прописује да жене морају покривати лице. До тога је дошло под утицајем других народа, пре свега Персијанаца и Грка, чији су обичаји налагали покривање лица, као и Римљана и хришћана, јер је познато да су хришћанке на истоку криле своје лице до 4. века. Ношење вела и покривање лица постало је мода која је након извесног времена ушла у обичај, а касније добила санкцију од стране државних власти и морално оправдање од већине (Беговић, 1931: 27). Норме које прописују покривање жене не би требале да доводе жену у неравноправан положај, већ се каже да је њихов циљ, да штите жену и омогућују јој учешће у научним, друштвеним и хуманим активностима заједно са мушкарцима, без бојазни да ће њена активност остати непримећена услед тога што ће мушкарци бити првенствено сконцентрисани на њен физички изглед.

Последице покривања лица и затварања жена у хареме биле су те да се смањило број муслиманки јавних радника, научника, правника и уметника, а то је била последица гушења слобода и огрешења муслимана о Божији закон (Беговић, 1931: 30). Ислам није био крив за такво стање, него његова погрешна тумачења и непријатељско расположење муслимана првих векова према жени.

У исламском друштву настао је застој јер се друштвени живот кретао на истим основама које су постојале у прво време Ислама. Ометало се слободно развијање науке, а државне власти су прогониле слободне мислиоце, јер се сматрало да су они штетни по интересе владајућих кућа. Њих је чекала конфискација имања, тамница или смрт. Из тог разлога, муслимански народи нису могли дати, све до најновијег доба, велике стваралачке умове. Да није било тако, Арапи би у науци давно дошли до истих резултата до којих су дошли европски народи. Све је то утицало и на положај жена.

Почетком 20. века у Турској и Египту појавили су се покрети за еманципацију жена. Највише се говорило против харема, покривања и полигамије. Феминистичке идеје продрле су и у Алжир, Индију и Русију. Након I Светског рата и окорели муслимани су почели да допуштају женама и кћерима да раде и привређују, увиђајући потребу школе и модерног васпитања за савремени друштвени живот и борбу. Почело је прилагођавање времену, које се наставило и у каснијим деценијама. То прилагођавање још увек траје. Највећа препрека на том путу су устаљени обичаји. Иако су можда многи од њих несавремени и непотребни, они се ипак не смеју повредити на груб начин, јер би то значило повредити душу народа, који би у оном ко вређа обичаје видео највећег непријатеља (Беговић, 1931 ; 89). То се мора догодити постепено и спонтано.

Религија и изазови савременог доба - закључна разматрања

Данас, у 21. веку, сусрећемо се са две врсте предрасуда. У западном свету је раширена предрасуда да је све што је везано за Ислам ретроградно. Полази се од екстремних случајева кршења права жена у појединим државама, па се често, врло произвољно закључује, да је такво понашање карактеристично за све муслиманске државе, народе и породице. Ислам се сматра вером која пропагира насиље. Сматра се главним узроком кршења људских права, што није тачно. Заговорници ових идеја дају такве оцене, а да се пре тога нису потрудили да упознају Ислам и принципе на којима он почива. Свака вера је заснована на принципима који људима, уколико се поштују, обезбеђују квалитетнији живот и налажење духовног спокојства. Нажалост, током историје људи су често злоупотребљавали различите религије, како би остварили интересе који се са њима косе и које не подржава ниједна религија. Тако су религије постајале инструмент и главно средство за ширење раздора и нетрпеливости међу људима, и један од главних узрока многобројних ратова. Узрок томе није Ислам, нити било која друга религија, већ њихова злоупотреба од стране одређених појединаца и друштвених група, који су на тај начин тежили да остваре своје интересе. Народи су у тим ситуацијама увек били погодна тла за манипулацију, а критичка свест и размишљање опстајали су код малобројних појединаца. Таква је ситуација и данас. Верску нетолеранцију на западу приписују муслиманима, иако не можемо видети у чему се састоји њихова верска

толеранција према муслиманима. Тако се у Лондону пишу петиције, а у Немачкој одржавају протести против изградње џамија. У Италији је Северна лига затражила затварање свих џамија из безбедносних разлога, а у Грчкој постоји само једна џамија. На референдуму одржаном у Швајцарској 29.11.2009. године, за забрану изградње џамија гласало је 57,5 % грађана. На сцени је својеврсна исламофобија. То сигурно није у духу хришћанства, и води само даљој поларизацији и удаљавању хришћана и муслимана.

Са друге стране, један део муслимана је тумачењем Ислама сходно својим потребама и интересима, учинио да су људска права, па самим тим и права жена, срозана на најнижи могући ниво. Они пропагирају и вођење "светог рата" позивајући се на Куран. Ови екстремни исламисти сматрају да је све што долази са запада велико зло, које прети да уништи њихове породице, друштво и опстанак народа. Они су затворени за било какав дијалог, и решење свих светских проблема виде у увођењу Ислама као једине светске религије. Верска толеранција не постоји, а положај жена у тим срединама у 21. веку пре личи на положај какав су имале пре Ислама. Много неправде наноси се женама у име Ислама, па се тако жене убијају, а девојчице сакате. Међутим, и конзервативни муслимани су почели да се уједињују са либералним како би се овакви догађаји спречили и строжије санкционисали, као што је случај у Јордану и неким деловима Африке. Док се њихов глас не буде гласније чуо, многи немуслимански који нису ни упознати са Исламом, имаће аргумената да између шеријата и тлачења жена стављају знак једнакости.

Не смеју се запоставити традиција и прошлост, али ни садашњост и будућност. Шеријатске норме би требало ускладити са захтевима времена, како би дошло до синтезе традиционализма и реформизма. Како је човек плод времена и простора у којима живи, на њега они морају имати утицаја. Данашњи човек се разликује од човека пре пар и више векова. Овакве ставове заступају и томе теже припадници тзв. средњег правца у Исламу.

На западу долази до друге крајности. Под плаштом слободe избора и људских права и слобода, почиње да се развија друштво у коме је све мање толеранције и осећаја одговорности за друге. Појединци су све више окренути искључиво својим потребама, занемарујући потребе партнера и деце, када се и ако се одлуче да их имају. Младим девојкама и женама модел идеалног живота постају животи јунакиња појединих америчких серија. Све би то било у реду да се појединци у таквим околностима осећају истински срећнима и да је то искључиво њихов избор. Али то углавном није случај. То је последица друштвене климе, у којој је свакоме све дозвољено. Женама се сервира да су равноправне са мушкарцима, иако је чињеница да су и даље дискриминисане приликом тражења запослења и током трудноће. За исте стручне квалификације и исти уложени рад, према последњим истраживањима спроведним у земљама ЕУ, жене су плаћене мање за 17 % у просеку. Жена се изборила да изађе из куће, да се образује и ради, што није суштински променило њен

положај у кући, у којој је она и даље домаћица. Она је постала само двоструко оптерећена, у данашњим условима суровог капитализма. Заговорници тзв. равноправности говоре о угњетавању жена у Исламу. Истина је да и на западу постоји угњетавање и експлоатисање жена, само у другачијој форми. Друштво не пружа заштиту жени као мајци, па се све мањи број склопљених бракова и рођене деце правда слободом избора. Није спорно да свако треба да има слободу избора, нити је епохално ако смо у 21. веку дошли до стадијума да је свако има, али је проблем што нисмо. Спорно је што се та слобода избора користи за оправдање својеврсне анархије која прети да завлада. Вера и породица доживљавају велику кризу. Када кажем породица, мислим на брачну или ванбрачну заједницу живота партнера. Можда је брак превазиђен, можда једног дана неће ни постојати, али поштовање, узајамно разумевање и помагање партнера не сме да нестане. Можда се жена еманциповала и осамосталила, али она не може због тога бити мање жена. Данас смо сведоци великог броја жена које постају жртве еманципације. А таква жена није срећна жена.

Основни принципи на којима почивају религије не смеју се занемарити, јер без духовне просвећености нема срећних појединаца. И хришћанство и Ислам се суочавају са изазовима модерног доба. Свет се данас разликује од оног пре више стотина година. Људи се разликују. Друштво еволуира и тај процес не може да спречи ни да успори ниједна религија. То не значи да треба да се удаљимо од њих, јер нам оне дају оно што не може нико други, а то је духовни мир. Уче нас како да будемо бољи према другима и према себи, и како на правилан начин да схватимо живот и све што нам се током њега догађа. На верским вођама је одговорност и обавеза да религије приближе савременим условима живота. То се још увек не догађа. Уместо тога, занемарују се услови у којима живимо. Због тога смо у 21. веку сведоци кршења елементарних људских права у име вере и са позивањем на њу. То се не догађа само у муслиманским државама и одговорност носе сви. Живот на овој планети и квалитет односа међу људима зависе искључиво од нас. Можда ће ова планета временом постати боље место за живот. А можда ће због људске нетолеранције и својеврсног слепила и једноумља и нестати.

ЛИТЕРАТУРА

- Беговић, Мехмед (1984): *Настанак и развитак шеријатског права*, Београд: Српска академија наука и уметности.
- Беговић, Мехмед (1931): *О положају и дужностима муслиманке према исламској науци и духу данашњег времена*, Београд: Графички уметнички завод "Планета".
- Беговић, Мехмед (1936): *Шеријатско брачно право*, Београд: Г. Кон.
<http://www.jutarnji.hr/silovana-zena-osudena-na-bicevanje/>
http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/evropa-protiv-minareta/
- Карчић, Фикрет (1997): *Студије о шеријатском праву*, Зеница: Бемуст. Кур'ан
- Општа повеља о људским правима у Исламу од 19. 09. 1981. године.
- Вебер, Макс (1976): *Привреда и друштво*, Београд: Просвета.

Ana Cović
Faculty of Engineering International Management,
Belgrade

LEGAL STATUS OF WOMEN IN FAMILY LAW IN SHARIA

Abstract

This paper will be discussed on the position of women in sharia law, especially on its position in marriage and family, about the impact of religion and customs of her social status and whether it is in an unequal position in relation to men in the Muslim world, or in relation to women from this region a privileged member of the community.

Key words: Sharia law, marital law, women, equality.

